

6. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти : дис. ... канд. психол. наук 19.00.07 / Н. Б. Завіниченко ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 216 с.
7. Казарцева О. М. Культура речевого общения: Теория и практика обучения / О. М. Казарцева. – М. : Флинта-наука, 1999. – 183 с.
8. Ключев Е. В. Речевая коммуникация / Е. В. Ключев. – М. : ПРИОР, 1998. – 224 с.
9. Лисина М. И. Проблема онтогенеза общения / М. И. Лисина. – М. : Педагогика, 1986. – 143 с.
10. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11-17.
11. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. – Киев : Лыбидь, 1990. – 191 с.
12. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : Полиграф, 2001. – 252 с.
13. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
14. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Ноам Хомский ; под общ. ред. В. А. Звегинцева. – М. : [б. и.], 1972. – Вып. I. – 233 с.
15. Bakhtine M. Le Marxisme et la philosophie du langage, essai d'application de la méthode sociologique en linguistique / Mickanl Bakhtine. – Paris : Minuit, 1977. – 236 p.
16. Bachman L. Language testing in practice / L. Bachman, A. Palmer. – Oxford : University Press, 1996. – 266 p.
17. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / M. Canale, M. Swaine // Applied Linguistics. – 1. – 1980. – 47 p.
18. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes in J. B. Pride and J. Holmes (eds.) – New York : Harmondsworth ; Penguin, 1972. – P. 269–293.
19. Keen K. Competence: What is it and how can it be developed? / J. Lowyck, P. de Potter, & J. Elen (Eds.). – Brussels : IBM Education Center, 1992. – P. 111–122.

УДК 159.922.4.

О. В. Кихтюк

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ»

У статті показано результати застосування психолінгвістичного дослідження поняття «етнічна толерантність» як когнітивного компонента етнічно толерантної особистості.

Ключові поняття: толерантність, «етнічна толерантність», асоціативний експеримент, асоціації, психосемантичний підхід.

Кихтюк О. В. Психолінгвістическое исследование понятия «этническая толерантность». В статье изложены результаты применения психолінгвістического исследования понятия «этническая толерантность» как когнитивного компонента этнически толерантной личности.

Ключевые понятия: толерантность, «этническая толерантность», ассоциативный эксперимент, ассоциации, психосемантический подход.

Kyhtuik O. V. Psycholinguistic Research of Concept Ethnic Tolerance. The article presents the results of application of psycholinguistic research of concept are expounded ethnic tolerance as a kognitiv component ethnically tolerant personality.

Key words: tolerance, «ethnic tolerance», associative experiment, associations, psychosemantic approach.

Постановка наукової проблеми та її значення. У нинішньому суспільстві проблема толерантності, зокрема «етнічної», актуалізується та постає із новою силою. Необхідною умовою гармонійного співіснування на усіх рівнях життя є здатність знаходити спільний, взаємовигідний діалог, проявляти толерантність та повагу не лише до представників своєї нації, а й до інших народів. Сучасний мобільний світ вимагає розвитку різних особистісних рис, а проблема етнічно толерантної людини постає гостро у період глобалізації та трансформації суспільства загалом. У процесі соціалізації молоді люди здобувають життєвий досвід, тому розуміння та усвідомлення феномену толерантності, «етнічної толерантності» є необхідною умовою успіху, кар'єрного росту.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. В. Ф. Петренко стверджує, що психосемантичний підхід у дослідженні особистості реалізує парадигму «суб'єктного», дає змогу побачити світ «очима досліджуваного», відчутти його способи осмислення світу [4, 6]. Психосемантичний підхід до вивчення етнічної свідомості запропонувала вітчизняна дослідниця О. М. Лозова [3]. Змістовою основою цього підходу є предметне поле, наповнене етносоціальними образами, що були реконструйовані через специфічну семантико-семіотичну картину світу носіїв східнослов'янської свідомості. На думку дослідниці, «етнічна свідомість особистості являє собою складне багаторівневе утворення, що складається як з етнозахисних компонентів, що забезпечують збереженість етносу, так і з етносоціальних знакових компонентів, що зближують його з іншими спільнотами й групами. Системотвірним елементом етнічної свідомості слугує етнічний образ

(картина) світу» [3, 47]. Етнічний образ світу згідно із концепцією вченої – це цілісна система знань, уявлень, настанов, схильностей, що засвоюються та виявляються у процесі встановлення етнізації суб'єкта як різновиду його соціалізації. Етнокультурна знакова система представлена двома шарами свідомості – семантичним та глибинно-модальним, тому може бути вивчена за допомогою інструментарію психосемантики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Застосування асоціативного експерименту продуктивне при виявленні образів свідомості носіїв мови. Асоціація (від латин. *associatio* – з'єднання) – це такий зв'язок між психічними явищами, при якому актуалізація одного з них викликає актуалізацію іншого. Ще Арістотель (384–322 до н. е.) вважав асоціації внутрішньою причиною виникнення психічних феноменів [1]. І. Герbart (1776–1841) уперше запропонував гіпотезу про зв'язок асоціації зі змістом несвідомого. Асоціативні зв'язки встановлюються у процесі набуття суб'єктивного досвіду, досвіду історії діяльностей, до яких людина була долучена чи суб'єктом яких вона опинилась [2].

Асоціативні зв'язки зумовлені й контекстом культури, у якій людина здобуває досвід, й індивідуальним досвідом. Таким чином, асоціативний простір поняття етнічної толерантності виражає не лише особливості індивідуального досвіду щодо цього поняття, а й історично складені умови національно-культурного простору, які роблять значний внесок у створення певної асоціативної мережі.

У контексті нашого дослідження проведення асоціативного експерименту визначається необхідністю ґрунтовного вивчення когнітивного компонента етнічно толерантної особистості. Адже уявлення особистості про психічний склад нації, національний характер, етнічні стереотипи й етнічні конфлікти характеризуються доволі дифузною і суб'єктивною (порівняно із знаннями) природою, яка може бути висвітлена завдяки психолінгвістичним, психосемантичним методам зокрема. Окрім того, ці методи дають змогу виявити особливості й афективного компонента, оскільки встановлюють первинні переживання, приховані за асоціаціями.

Словом-стимулом в асоціативному експерименті стало поняття «етнічна толерантність». Процедура експерименту відповідала його класичному варіанту, запропонованому Дж. Дізом [6]. Досліджува-

ним у кількості 50 осіб – студентам Волинського національного університету імені Лесі Українки – надавалась інструкція: назвати першу асоціацію, що приходить їм на думку. В результаті було зібрано 34 асоціації, які, у свою чергу, стали стимулами для іншої групи студентів кількістю 69 осіб. За В. П. Серкіним, перетин асоціацій від трьох і більше разів у групі кількістю понад 30 осіб свідчить про невинпадковість асоціації [5, 76]. Низка невинпадкових асоціацій на конкретне слово-стимул називається асоціативною семантичною універсалиєю стимулу у конкретній вибірці досліджуваних. Зазвичай семантичні універсалиї аналізуються якісно.

Вибірку було збалансовано відповідно до спеціальності навчання студентів (психологи), віку (18–22 років), статі (59 чоловіків, 60 жінок). Усі вони навчаються у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Ураховуючи велику кількість перетину невинпадкових асоціацій, для якісного аналізу обиралися ті, які траплялися від 11 до 19 разів. Результати якісно-змістового аналізу асоціативної мережі поняття етнічної толерантності дали змогу виявити провідні тенденції в уявленнях студентів щодо цього конструкту.

Для вивчення особистісних параметрів етнічної толерантності через психолінгвістичний інструментарій нами було обрано метод психолінгвістики – асоціативний експеримент.

Словом стимулом в асоціативному експерименті стало поняття «етнічна толерантність». Досліджуваним кількістю 50 осіб, студентам Волинського національного університету імені Лесі Українки, надавалась інструкція назвати першу асоціацію, що спадає їм на думку.

У результаті було зібрано 34 асоціації, оскільки 16 із них кілька раз повторювалися (терпимість, вихованість, добросовісність, культура, інтелігентність, великодушність, характер, пунктуальність, уважність, цінність, прагматичність, акуратність, людина, порядність, моральність, стриманість, впевненість, тактовність, комунікабельність, повага, шляхетність, врівноваженість, спокійність, охайність, доброзичливість, чемність до інших, риса людини, манери, ввічливість, відданість, свобода, симпатичний, лицар), які також використовувались як стимули в іншій групі досліджуваних кількістю 69 осіб. У результаті було отримано розмаїття асоціацій (табл. 1).

Таблиця 1

Асоціативний простір поняття «етнічна толерантність»

Терпимість	вчитель 3; витривалість 5; врівноваженість 4; спокій 4; доброта 2; мама 4; витримка 3; характер 2; стриманість 7; мудрість 2; батьки 3; ввічливість 2; жінка 2; сила волі 2; сила 2; воля; вольові зусилля; сильна; старість; самоконтроль; дратівливість; вихованість; чекання; толерантність; доброзичливість; замовчування; бажання; вірність; почуття; хороші нерви; повага; кохання; не злитися; контроль дії; людина; любов; друг
Вихованість	манери поведінки/спілкування 5; стриманість 3; толерантність 2; чемність 6; гарна поведінка/поведінка 2; порядність 6; ввічливість 6; дитина 3; вчитель 3; правильність 2; учень; діти; скромність; добрий вчинок; людина 2; нахабство; людина 2; батьки 2; добрий до людей/добре ставлення до інших 3; успішність; мораль; повага 2; дбайливість; слухняність 2; доброта; мовчазність; школа; сім'я; виховання; мама; галантність; мова; етика; обман; охайність; інститут шляхетних дівчат
Добросовісність	чиста совість; совість 7; правдивість 2; правда 2; честь/чесність 16; справедливість; вірність 2; дідусь; душа; любов; священник; хороший; відвертий; допомога 2; відданий; старанність 2; чуйність; людина 4; порядність; доброта 2; добрий; праця; працівник; друг 3; надійність; продавець; щирість/щира 3; робота/гарна робота 3; злобність; наполегливість; можна довіряти; повага; плата за проїзд; добре серце
Культура	театр 4; традиції 4; вихованість 14; виховання 2; вихований; поведінка з іншими 2; освіта 2; українська 2; моральність/мораль 2; батьки; релігія; світ 2; краса 2; людська; бібліотека; спілкування; київська; стародавня/старовинність; країна 2; красива; милозвучна; звичаї 2; пам'ятки; нація 2; мистецтво; відвертість; вистави; картини; наука; людина 2; життєві цінності/цінності; молодь; духовна; історія; прекрасне; Індія; правила
Інтелігентність	порядність 6; костюм 2; галстук; дід; джентльмен 2; чоловік 2; розумний; красивий; мудрий вчинок; вчений; професор; вчитель 3; юрист; адвокат; чемність/чемний; вихованість 8; правильність 2; омана; надто правильна поведінка/поведінка; гарні манери; депутат; охайність 2; освіченість 2; одяг; ресторан; класика; плащ; вишуканість 2; вишукана; навчання; шляхетність; король; хлопець; дипломатія; доглянутість; повага 2; впевненість; людина із високими вимогами; бізнес-леді; культурна людина; сім'я 3; посада; високий статус; говіркий

Продовження таблиці 1

Великодушність	доброта 18; добрий 2; добродушність; доброзичливість 2; допомога 3; добро 3; відношення; бабуся 2; мати; священник 2; щедрість 4; порядність; щирість; прощає; прощення; всепрощення; собака; благородна; хороший; друг; відкритість 2; чуйність до близьких; уважний до всіх; людина; бомж; середньовіччя; сонячне сплетіння, душа 3; серце 2; блакитна кров; емпатія; шляхетність; дитина; стриманість; воля 2
Темперамент, характер	риси 5; особиста характеристика; особа; особистість 7; людина 8; психологія 3; типологія; врівноваженість 3; сангвінік 4; холерик 7; поведінка; поведінка людини 2; різкий 2; Іспанія, вольовий; флегматик; жінка 2; індивідуальність 2; спадковість; Лірі; мексиканець; активність; особливість кожного; те; якою людина є в житті; вогонь; емоції 2; важкість; актор; здібності; настрої; специфічний; нерівноважений; вразливість; складний
Пунктуальність	тактовність; педантичність; вчасний; вчасність 4; вчасно; серйозність; час 9; прекрасно; дівчина; швидкість; інтелігентність 2; не вистачає; годинник 5; комунікабельність; хлопець; вихованість 6; директор; керівник; не запізнюватись на побачення; побачення; навчання 2; не запізнюватись; манери; порядність; організованість; зустріч; розумність; чесність; швейцарець; передбачливий; завжди встигати; надійність; ввічливість 2; дотриманість 3; точність 2; дотримання слова; відповідальна людина; відповідальність; ректор; необхідна; постійна; чіткість 2; акуратний; конкретність
Уважність	зосередженість 9; увага; вдумливість; добрий; впевненість 3; розумний; кохання; пильність; цікавість 2; людська; важко; точність 2; навчання 2; наука; шкільна дошка; на уроці; лекція; пара; не уважність; студент 2; учень; користь; кмітливість; спостережливість 3; вміння вникати у суть; турбота; вихованість; риса; аудиторія; розумний; розум; розумність; не забувати; зір; любов; якість; жінка; лекції; урок 2; встигаючий; контрольна; читання; проблема; ввічливість; вміння слухати; відповідальність; робота; книга; до інших; до оточення; чуйність; прекрасно; люб'язність

Продовження таблиці 1

Цінність	гроші 4; здоров'я 7; духовна 3; духовність; значення; життя 5; життєва; якість 2; важливість; надійність; золото 6; ціна; вартість; мама; характер; сім'я; те; що найважливіше; важливе; щось для людини; добро; берегти і поважати; що маємо; матеріальна; реліквія 3; особисте; найважливіші позитиви; коштовність 2; бережність; рідні; родина 3; скарб; доброта; любов 2; дорогоцінності; друзі; дружба; риса; моральність; прекрасність; чесноти; пріоритет; велика; велич чого-небудь; предмет 2
Прагматичність	бізнес 4; точність; корисність 3; користь 3; спокійність; корисливість 3; стійкість 2; чіткість 3; вигода; погано; черствість; рамка; людина; природа; кожного; практичність 2; матеріалізм/матеріальність 5; багатство; розум; бажання здобувати; акуратність; розпорядок; порядок дій; реальність; реаліст; так як є; кольори; відповідальність; дівчина; правильність 3; гроші 2; рівновага; хитрість; лінія; якимось справа; в роботі; недруг; нецікавість; ніякий; інтелігент; негатив; розумність; стрімкий; двоякість; серйозність; жорстокий; ставлення
Акуратність	робота; індивідуальність; квартира; зошит; письмо; оцінка; старання; терпима; завдання; дитини; нігті; охайність 17; чистота 17; нав'язлива; мала; прибирання 2; судження; пунктуальність; виконання речей; звичка; делікатний; малюнок; порядність 2; біле; вихованість; одяг; чистий одяг; порядок; зошит; впорядкованість; дівчина 2; пілосос; вигляд; Плюшкін; ляльний; хвороба
Людина	душа 6; душевність; природа 3; різна; тварина 7; розумна; світ 3; добра; сім'я; життя 2; сміливість; чесна; всесвіт 2; великодушність; особистість 6; жива істота 6; вища істота; особа 3; індивід 5; чемна, вихована, розумна; гріх; любов; добра 2; чарівна; голова; жінка; планета; чудова; доброта; порядна; суб'єкт 2; добра; хороша; дивні створіння; тіло; бізнесмен; его
Порядність	друг; культура; відношення; чесність 5; честь; вчинок; поступливість; тактовність; доброта 2; хороша; природа; вірність 4; добрий; магазин; чоловік; хлопець; злоба; справедливість; щирість; спокійність; необхідність; справжність; кожного; дворянство; моральність; людина 4; доброзичливість; дівчина; підхід до кожного; чемність; вихованість 19; інтелігентність; добросовісність; совість; батьки; порядок; перевага; чемність; хороша; особиста риса; не красти

Продовження таблиці 1

Моральність	<p>ставлення; думки 3; занудливість 2; висока; правила 2; цінність; почуття; ввічливість; різна; душевний; етика; душа; етикет; етичність; табу; книга; дух; підтримка; церква; право; норми; толерантність; викладач; людей; вчинки 2; вихованість 5; великодушність; мораль 3; віра; чесність 3; самовдосконалення; звертає увагу на норми; правда; мова; людина; схильність; моральні норми; совість; чемність; храм; цінність; вимога; принциповість 2; погана; вимогливість; філософія; поведінка 2; порядність; неосуджений; вчитель; мама 2; порядок; вчинок; доброта</p>
Стриманість	<p>мама; спокій; сила 4, воля 2; витривалість; витримка; занудність; вміння стримувати свої емоції 2; емоції 2; кулак 2; обережний 2; душа; інтелігент; психолог; якість; жінка; культура; до людей; бажання; розмова; сварка; режим; терплячість 2; стійкість; контроль; мовчання 2; рівновага; врівноваженість 3; велика; порядність; вихованість; в собі; терпимість 5; чіткість; розумність; подавлення; тиша 3; рідкість; невпевненість; почуття 2; впевненість; доброта; сором'язливість 2; хвилювання; спокійність; монах; необхідність; дівчини; характер; замкнутість; відстороненість; не кричати</p>
Впевненість	<p>успіх; лідерство 2; гордість 3; розум/розумний; знає, що хоче; адвокат; невпевненість; віра 2; крок вперед; досягнення цілей 2; спокій; у всьому; автомобіль; успіх 2; цілеспрямованість; людина; банк; стриманість; віра в себе 2; компетентність 2; серйозність; надійність; дії; сила 6; в собі 5; у своїх силах; твердість; день 3; жінка; самоповага; слабкість; бізнесмен; недостатність; кар'єра; мільйонер; рух; завжди; сміливість 2; дух; дівчина; самооцінка; рішучість; образа; егоїстичність; зібраність 2; впертість; перевага; не хвилюватися; твердість;</p>
Тактовність	<p>розмова; порядність 2; точність 2; керівник; послідовність; впевненість 2; правильний 4; ввічливість 3; зрозумілість; розумність; розум 3; психолог 3; вчасно; вчасність; вчасно висловитись; людина; мова 2; зустріч; побачення 5; відповідь; компетентність; вихованість 2; вміння висловлюватись; дипломат; музика, дії; до знайомих; мама; сварка; освіченість 2; все в міру; толерантність; ненав'язливість; брехня; делікатний; план; повага; годинник; прямолінійність; обережність; говіркий; упереджена; балакучість; уважний 3; вихованість; розумливість; добросовісність; час; врівноваженість; самостійність; принциповість; вміння</p>

Продовження таблиці 1

Комунікабельність	група; відповідальність 2; дружелюбність; дружба; щирість; вчасно; відкритість; професійність; спеціаліст; люди 2; людина 2; розмова 5; компанія 2; на роботі; слово; менеджер; тамада; розум; точна; балакучість; вміння спілкуватися; спілкування 13; розмовний; знайти мову; зібраність; робота; друг; розмова 3; журналіст; інтелігентний 2; я; інтерес; весело; комунікативність; говірливість/говоріння; підхід до людей; приємний; впевненість; мова 3; цікаво; швидкість; телеведучий; врівноваженість
Галантний	президент; чоловік 16; культурний; особистість; гарний 3; красивий 3; модний; зачаровуючий; з манерами; хороші манери; манери; пальто; бізнесмен; доброзичливий; ввічливість 4; краса 2; джентльмен 4; кавалер 4; до друзів; інтелігентний 3; гордий; костюм; акуратність 2; шик; елегантний; охайний; робота; вихований 2; увага 2; знання манер; вишуканість 2; краватка; квіти; незвичайний
Повага	батьки 7; мама 4; старша людина 2; старість 5; до старших 6; похилий вік; до дорослих; до жінки; самоповага; діти; дружба 2; до батьків; рідні; правильні дії; вік; авторитет; вихованість 4; дорослі; бабуса 2; любов 2; авторитетність; взаємовідносини; порядний; гарне ставлення 2; відношення; культура; взаємна; почуття; любов; викладач; дітей до батьків; доброта 2; злоба; шана 2; визнання 2; честь; сімейна; вірність; до інших; думка про інших; пошана; сприйняття; добро
Шляхетність	ковбой; лицар 16; лицарська; допомога 2; великодушність 2; Дон Кіхот; Середньовіччя 2; гроші; пан; чоловік 3; меч; рідкість; порядність; чемність; козаки; король; лицарство 2; вихований/вихованість 3; сміливість; спокій; шпага; шлях; давні часи 2; принц 2; принцеса; поважний; вродженість; мушкетер; замок; ризик; добро 2; доброта; добросовісність; чесність; впевненість 3; хлопець; поступки; риса 2; відвага
Врівноваженість	дія; емоції; сильний; сила; тополя; гармонія; викладач; психолог; впевненість; лікар 2; контроль; холод; точність; стабільність 3; спокій 21; стриманість 2; студент; удача; терпимість 2; адекватність 2; впевнений; зусиль; удача; сангвінік; терези 2; витримка; спортсмен; темперамент; стриманість 5; поміркованість; контроль 2; у собі; зважування дій; учень; президент; хороші нерви; нервовість; чемність; ваги; вміння

Продовження таблиці 1

Спокійність	психолог; сон; терпіння; удав 2; музика; душа; стриманість 2; емпатія; зосередження; самотність 2; нейтральний; хмари; лікар; впевненість; злість; врівноваженість 11; контрольованість; рівновага; холод; тиша 4; тихий 2; класика; флегматик; телевізор; меланхолія 2; добро; кіт; мораль; кошеля; безтурботність; церква; психолог 3; мати; мир; черепаха 2; зосередженість; спокій 4; теплота; студент; витримка 2; флегматик 2; стабільність 2; ввічливість 2
Охайність	письмо; жінка; ввічливість; сорочка; честолюбність 2; акуратність 8; прагнення до найкращого; чистота 21; чистий 3; макіяж; дівчина 2; учень; вигляд; у житті; художник; спокійна; умивальник; ресторан; вдача; білий колір; порядність 3; догляд; леді; дім; кімната 2; першокласник, який вперше у школі; вчитель; порядок 2; хлопець; симпатичний 2; гламур; дитинство; дбайливий; хворобливий
Доброзичливість	людина 2; допомога; люб'язність; старший вік; волонтер; брехлива; дякую; хлопчик; альтруїст/альтруїзм 2; дар; толерантність; сумління; дідусь; щирість 2; друг; дружба; ввічливість; щедрість 6; хороша риса; приємна людина; посмішка 4; вітання; порядність 6; охайність; бабуся 3; доброта 7; добрий 4; ставлення добром до інших; великодушний 5; добро 2; робити добро; доброта 2; сонце; індивід; чемність; відданий; зло; викладач; привітність; позитив; культурний
Чемний до інших	артист; хлопчик 2; повага 3; інтелігентний 2; хороший 2; ввічливий 9; вихований 15; вихованість 6; добрий 3; доброта 2; людина 3; батьки; сусід; школяр; чоловік; великодушний; гідний; порядність; приємний; підлабузник 2; ідіот; чемність 2; хороша людина; шляхетний; дружлюбний; уважний 2; тактовний; ставлення; вчитель; усмішка
Особистісна риса	доброта 18; вірність 3; вихованість 4; мудрість; великодушність 13; щирість 2; співчуття; розуміння інших 3; правда; тактовність; повага; доброзичливість 6; добросовісність; чесність 8; ввічливість, любов; дружлюбність; великодушність 4; щирість 2; толерантність; порядність 4; людяність; добросовісність; моральність; відданість 2; впевненість; впертість; краса; пробачати

Закінчення таблиці 1

Манери	поведінка 15; норми поведінки; риси; вихованість 3; результат виховання 4; школа шляхетних дівчат; риси характеру; гарні; англійці; скромність; подати руку 2; свої; культура; ввічливість; хороші; леді; дівчина; правильні; правила 3; інтелігент; вдача; ресторан; позитив; етикет 6; звички; добрі; дріб'язковість; необхідність; тактовність; особливості поведінки; руки; дії людей; стіл; розмовляти; спілкування; повадки; шикарні; зверхність 3; поступ місцем
Ввічливість	розмови 3; продавець 2; етика; вчитель; етикет 2; етичність; повага 3; старша людина; культурність/культура 2; вихованість 13; чемність 6; усмішка/посмішка 2; пунктуальність; навчання; співбесідник; людина 2; вітання 3; поведінка; моральні норми; до людей; близькі; будь ласка; доброта 3; дитина; такт; школяр; людина 2; тактовність; маршрутка; доброта; порядність; учень; розмова; ставлення; чемність; до інших; завжди
Відданість	любов 4; батьківщина; країна; Україна; довіра; сім'я 3; чесність 4; собі 2; зацікавленість; воїн; обов'язки; викладачу; взаємність; стриманість; собака 10; діяльності; роботі 3; дружба 4; близька людина; вірність 4; справедливість; дружба; прив'язаність 3; жінка; коханий; кохання 3; потреба; друг 2; кохання 2; довіра; почуття; спокійна ситуація; цінність; підтримка; справі; пошана; незрадливість; не зраджувати; вірність 2
Свобода	дія; можливості; птах 4; небо 4; життя 2; в'язень; дії; слова 5; думки 2; діяти 2; Україна 2; незалежний/незалежність; політ 2; наш народ; щастя; вода; голуб; білий голуб; вільний, але сумний; вибору; людина; воля 15; вільність 2; мир; вітер 4; статуя 2; слово 3; вільний вибір 5; мир; безпека; життєвого вибору; тюрма
Симпатичний	хлопець 27; гарний 5; подарунок; красень 2; собака; приємний 2; зовнішні риси; вродливий 2; гарний 6; краса 5; ідеал 3; природа; привабливий; добрий 2; коханий; кошени; Бред Пітт; картина; гарнюня 2; зацікавлений; хороший; чистий; молодий чоловік; красивий 2; врода
Лицар	дуель; кінь 6; білий кінь 2; на білому коні; на коні 2; цар; Середньовіччя 3; допомога; книжка; воїн 2; мужність 3; доблесний 2; сила; захисник; минуле; поважний; замок; коханий; сміливість; хоробрий; шпага; бій; влада; великодушний; принц 5; вершник; любов; гарний; Дон Кіхот; шолом; каска; бої; відважний 2; добрий; гордий; шляхетний 5; воїн; маска; хоробрість 3; чоловік; мрія; казка; відповідальність; чесний; герой

Як видно із таблиці, найчастотнішими універсальними поняття «етнічна толерантність» є вихованість (19), доброта (18), охайність, чистота (17), спілкування, чесність (16), поведінка (15), врівноваженість (11).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати якісного аналізу асоціативної семантичної універсалиї стимулу свідчать про те, що в уявленнях студентів етнічна толерантність безпосередньо заглиблюється в особистісні якості людини. Поглиблений аналіз змісту асоціацій дає змогу побачити, що толерантність, на думку студентів, здобувається у ході соціалізації особистості і є набутою властивістю особистості унаслідок її виховання.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Сочинения. В 4 т. Т. 4 / [пер. с древнегреч.] ; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
3. Лозова О. М. Психосемантика етнічної свідомості : [монографія] / Лозова Ольга Миколаївна. – К. : Освіта України, 2007. – 402 с.
4. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – 2-е изд., доп. – СПб. : Питер, 2005. – 480 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Серкин В. П. Методы психосемантики : учеб. пособие / В. П. Серкин. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 207 с.
6. Deese J. The Structure of Associations in Language and Thought / J. Deese. – Baltimore : The John Hopkins Press, 1965. – 321 p.

УДК 323.1:316.3:316.42

О. П. Колісник

МЕНТАЛЬНІСТЬ, ЕТНІЧНИЙ ХАРАКТЕР, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ДУХОВНИЙ САМОРОЗВИТОК ПЕРЕСІЧНОГО УКРАЇНЦЯ ЯК ЧИННИКИ ДОЛІ УКРАЇНИ

*Коли поміж хлібом і свободою народ вибирає хліб,
він зрештою втрачає все, в тому числі і хліб;
якщо народ обирає свободу, він матиме хліб,
вирощений ним самим і ніким не відібраний.*

Степан Бандера

Досвід взаємодії зі світом певної спільноти зберігається в її культурі, яка має матеріальну та духовну сторони. Духовна сторона культури передається через її